

Az első alkotmánykiegészítés mint ideológia¹

FREDERICK SCHAUER*

Nem meglepő, hogy Learned Hand fejezte ki legjobban az itt tanulmányozni kívánt paradoxont. Az International Brotherhood of Electrical Workers (Local 501 v. NLRB)² ügyben a másodfokú bírósághoz benyújtott beadványában az alábbiakat fejtette ki:

„Az első alkotmány-kiegészítés által védett – és a kiegészítés fontosságának alapul szolgáló – érdek előfeltételezi, hogy nem léteznek vita, vagy vitathatóság alól mentes ortodox (vallási, politikai, gazdasági vagy tudományos) nézetek. Ennek háttérben az az – egyedüli kivételként megengedett, önmagában ortodox – feltételezés áll, hogy az igazság feltárására akkor van a legnagyobb esélyünk, ha nem korlátozzuk azokat a megnyilvánulásokat, amelyek legalább a legkisebb eséllyel is arra irányulnak, hogy a beszélő egy általa igaznak tartott vagy tagadott álláspont elfogadására vagy elutasítására alapot nyújtsanak.”³

Ne a „gondolatok piaca” általános elvének Hand által kialakított újrafogalmazására összpontosítsunk – amely szerint a szólásszabadság alapvető értéke abban áll, hogy (valószínűségi alapon) növeli az igazság felismerésének és a hamis állítások elutasításának lehetőségét. Az itt kifejtett gondolataim jelentős része nem függ ettől az elmélettől, ugyanakkor összeegyeztethetőek számos más, a szólásszabadság és a sajtószabadság koncepciója mögötti indokokra irányuló különböző megközelítésekkel. Inkább Hand két részből álló álláspontját tárgyalom, amely szerint: először, a szólásszabadság értéke önmagában véve éppen olyan ortodox koncepció, mint azok, amelyek létezését a szólásszabadság elvei nem támogatják; és másodsor, ez az ortodox koncepció megengedett kivétel az első alkotmánykiegészítés ortodoxiára vonatkozó tilalma alól. A továbbiakban Hand álláspontjának első része mellett és második része ellen fogok érvelni. Bemutatom, hogy az első alkotmánykiegészítés széles körű védelmet biztosító értelmezését a tudományos és professzionális közösségek jelentős része ‘ortodox nézetnek’ – vagy, az általam előnyben részesített kifejezéssel élve: ideológiának – tekinti, amit azonban nem elfogadni és ünnepelni kellene, hanem elítélni és szembefordulni azzal.

Ez az írás nem jogelméleti munka. Az International Brotherhood of Electrical Workers ügyben az „egyetlen megengedett kivételre” hivatkozva Hand nem azt állította, hogy az első alkotmánykiegészítés ne védené a szólásszabadsággal szembeni érveket, és nem is kívánt változtatni a fennálló helyzeten. Senki nem állította – néhány kivételtől eltekintve⁴ – hogy a szólásszabadság egyébként

* David and Mary Harrison Distinguished Professor of Law, University of Virginia.

¹ A tanulmány eredeti címe és megjelenési helye: *The First Amendment as Ideology*, 33 *William and Mary Law Review* (1992) 853–869. A tanulmány a College of William and Mary, Marshall-Wythe School of Law, Institute of Bill of Rights Law-ban 1991. április 5-én, illetve az Association for Education in Journalism and Mass Communication keretében 1991. augusztus 6-án Bostonban elhangzott beszéd leírása. A tanulmányt a szerző engedélyével közöljük.

² 181 F.2d 34 (2d Cir.1950), fenntartva, 341 U.S. 694 (1951).

³ Uo., 40.

⁴ L. pl. Carl A. AUERBACH: *The Communist Control Act of 1954: A Proposed Legal-Political Theory of Free Speech*. 23 *University of Chicago Law Review* (1956) 173. Ezt az álláspontot támogató néhány figyelemreméltó nézet található még itt: Karl R. POPPER: *The Open Society and its Enemies*, Princeton; New Jersey, Princeton University Press, 1963. 265., és itt: John RAWLS: *A Theory of Justice*. Cambridge, Belknap of Harvard University Press, 216–221. Mindkét szerző véleménye

általános elveit módosítani kellene csupán amiatt, mert a beszélő magának a szólásszabadság rendszerének a szűkítését, vagy éppen a felszámolását sürgeti.

Nyilvánvaló, hogy a szólásszabadság részleges vagy teljes felszámolására buzdító személyek is maradéktalanul jogosultak az első alkotmánykiegészítésben rögzített támogatásra, és az álláspontjuk bemutatásával kapcsolatos jogi mentességre.

Milltől származik az első megfigyelés, hogy az eltérő véleményekkel szembeni társadalmi intolerancia alkalmanként éppen annyira okot adhat aggodalomra, mint a jog intoleranciája.⁵ Mill szerint, ha az elfogadott nézetek kikezdéséből pozitív értékek származnak, akkor a vélemények kikezdését *de facto* megnehezítő, vagy ellehetetlenítő társadalmi vagy kulturális környezet éppen annyira elítélendő, mint az elfogadott nézetek kikezdését tiltó jogi előírások.

A vélemények korlátozásának e második megjelenésével foglalkozom. Pontosabban fogalmazva, Hand állításának jogi megjelenése helyett inkább annak társadalmi megjelenésével kívánok foglalkozni; következésképpen azt a kérdést járom körbe, hogy a szólásszabadságra vonatkozó valamely nézetünk – vagy szélsőséges esetben a szólásszabadság maga – vajon ortodox nézetté, azaz ideológiává vált-e, és ha igen, akkor vajon kívánatos-e ez az állapot.

Mit is értek 'ideológia' alatt? A szó igen nehezen megragadható, és különböző területeken eltérő módon határozzák meg a jelentését. Az egyik definíció szerint az ideológia „egy racionális érvekkel nem alátámasztott, előírás jellegű doktrína”,⁶ azonban – legalábbis kezdetben – itt nem ebben az értelemben használom. Az 'ideológia' szó alatt ugyanakkor nem is egy, a „politikai és társadalmi cselekvést meghatározó gondolat- és normarendszert” értek,⁷ illetve távolról sem egyszerűen a marxista gondolkodás ideológiakoncepciójára gondolok.⁸

Ugyanakkor nem is a kortárs diskurzusban gyakran vett pejoratív értelemben használom az ideológia szót, amely szerint az 'ideológia' egy olyan 'ideológus' által támogatott nézetek összessége, aki ugyanolyan lendülettel áll ki általunk helytelenített gondolatok mellett, mint amilyennel mi is az általunk helyesnek tartott nézetek pártján állunk. Szeretném azonban felhasználni a szó pejoratív konnotációit, így – számomra – az ideológia valamely környezetben létező uralkodó nézetet jelent, ahol a nézet elfogadása többé-kevésbé kötelező, a nézet megkérdőjelezése pedig többé-kevésbé helytelenített. Ebben az értelemben az általam használt ideológiakoncepció közel áll Hand ortodoxia-koncepciójához; mindkettőt meg kell különböztetni az egyszerűbb 'ideáktól', hiszen utóbbi nem árul el semmit az idea létezésének körülményeiről. Tökéletesen konzisztens álláspont azt állítani, hogy a szólásszabadság egy egyszerű idea, ugyanakkor azt is állítani, hogy a szólásszabadság ideájának nagyszerűségét állító idea valójában már ideológia – ami már távolról sem lenne ilyen kedvező.

Ahogy az ideológia szó fenti meghatározásából nyilvánvaló, az ideológia fogalma feltételezi az adott ideát ideológiának tekintő közösség létezését, így az ideológia középpontjában álló idea minden esetben területfüggő és területspecifikus. Meg kell határoznom tehát azt a területet, amelyen

szerint a politikai szabadságot fenyegető valós veszély esetén a politikai szabadságot korlátozni kívánó személyek korlátozása megengedhető, még akkor is, ha a politikai tevékenységek más formájú korlátozása nem elfogadható.

⁵ John Stuart MILL: *On Liberty* (szerk.: David SPITZ). London, Pelican Books, 1974. 31–34.

⁶ David D. RAPHAEL: *Problems of Political Philosophy* (átdolgozott kiadás). London, Macmillan, 1976. 17.

⁷ Antony FLEW: *A Dictionary of Philosophy*. New York, St. Martin's Press, 1979. 150.

⁸ Általánosságban I. David MCCLELLAN: *Ideology*. Minneapolis, University of Minnesota, 1986. 10–20. Marx ideológiáról alkotott nézeteit mutatja be, amely szerint az ideológia nem hat a munkafolyamat anyagi, társadalmi és gazdasági kapcsolataira, hanem azokból ered.

belül – véleményem szerint – az ideológia létezik, és meg kell határoznom magát az ideát, amely tekintetében álláspontom szerint az adott területen ideológia alakult ki.

Az ideológia létezésének itt tárgyalt területe mindenekelőtt az általam leginkább ismert terület: az amerikai tudományos intézmények generálisan, és az amerikai jogi egyetemek speciálisan. Az itt kifejtett állításaim egy része különösen (és valószínűleg még fokozottabban) érvényes az újságírás világára – ideértve a gyakorló újságírókat és az újságíró- és kommunikációs iskolákat is –, a könyvtárak világára, a művészetek világára – ideértve a művészeket, írókat, társult szervezeteiket és a tudományos intézményeket is –, valamint a kiadók világára. A fenti intézmények mindegyike által osztott különös értékek (és valószínűleg szükségletek) a gondolatszabadság, a kérdésfeltevés szabadsága, a szólásszabadság és a sajtószabadság. Talán nem meglepő, hogy éppen ezekben az intézményekben alakult ki a gondolatszabadság, a kérdésfeltevés szabadsága, a szólásszabadság és a sajtószabadság iránti ideológiai megközelítés. Azaz – a fenti szabadságok iránti különös odaadásuk ellenére – éppen ezekben az intézményekben nem képezhetik vita tárgyát ezek a szabadságok.

Egyszerűbben fogalmazva, úgy tűnik, ezeken a területeken a gondolatszabadságra vonatkozó gondolatok, a kérdezés szabadságára vonatkozó kérdések, valamint a szólásszabadságra vonatkozó kijelentések nem igazán szabadok.

De hadd fogalmazzak ennél konkrétan. Azt állítom, hogy ezekben az intézményekben ideológiaként érvényesül az a nézet, hogy a szólás- és sajtószabadság megfelelő mértéke valamivel mindig magasabb, mint az Egyesült Államokban napjainkban érvényesülő, az Egyesült Államok Legfelső Bírósága által ma védett, vagy akár a Legfelső Bíróság által története során bármikor védett mérték, illetve, hogy ez a nézet ideológiaként érvényesül annak ellenére, hogy a fenti intézkedések következtében a szólás- és sajtószabadság az Egyesült Államokban kiterjedtebb, mint bármely más országban.

Az utóbbi összehasonlító állítás különösen fontos, mivel anélkül kevés különbség lenne a szólásszabadságról itt írottak, illetve az egyenlőség kívánatosságára, a nemi erőszak és kínzás nem kívánatosságára irányuló nyilatkozatok, vagy az olyan kijelentések között, mint hogy a holokauszt valóban megtörtént, a Föld nem lapos, vagy hogy nő még soha nem töltötte be az amerikai elnöki tisztséget. E kijelentések láthatóan egyhangú elfogadottsága miatt nehéz elválasztani annak lehetőségét, hogy azok ideológiaként érvényesülnek, attól a lehetőségtől, hogy egyszerűen a bennük megjelenő igazság általános és indokolt elfogadása miatt nem támadják e kijelentéseket. A szólásszabadságra vonatkozó általános elmélet ugyanakkor – igen helyesen – elutasítja e kijelentések vitatása lehetőségének bármilyen formában történő elfojtását, míg a szólásszabadság elméletének egy – a későbbiekben tárgyalt – változata fontosnak tartja ezen általánosan elfogadott nézetek megkérdőjelezését, függetlenül az esetleges ellenvetések látszólagos vagy tényleges fenntarthatatlanságától, pusztán annak érdekében, hogy realizálhassuk a megkérdőjelezés tényéből származó előnyöket. Nehéz lenne olyan környezetben támogatni bármilyen empirikus kijelentést egy helyes állítást körülvevő ideológiai környezet létezésével kapcsolatban, amelyben az állítás többség által elfogadott igazságtartalma empirikusan megnehezíti annak meghatározását, hogy az eltérő vélemények hiánya mennyiben az állítás igazságtartalmának, illetve az ideológiai nyomásgyakorlásnak a következménye.

A szólás- és sajtószabadság tekintetében e módszertani nehézség kevésbé súlyos. Csaknem minden, a sajtószabadságra vonatkozó elméleti, doktrinális vagy gyakorlati kérdésben a világ szinte minden országa eltér az Egyesült Államoktól, mégpedig az enyhébb fokú védelem irányába. Egyetlen ország sem ér az amerikai jogrend nyomába például a tényszerűen hamis állítások rágalmazással vagy hasonló jogintézménnyel szembeni védelme tekintetében. Konkrétan fogalmazva: nem ismerem

egyetlen országot sem, ahol az *Ocala Star-Banner Co. v. Damron*⁹ vagy a *Hustler Magazine v. Falwell*¹⁰ ügyekben olyan döntés született volna, mint az Egyesült Államokban. Hasonló a helyzet számos más területen. A nemzetbiztonság terén például – a Pentagon Papers ügyként is emlegetett – *New York Times Co. v. United States*¹¹ ügyben jól látható az a példátlan hajlandóság, amellyel védelmet nyújtunk a vélhetően jogtalan módon megszerzett információkat nyilvánosságra hozó kiadók számára. A bíróságok működése tekintetében a *Florida Star v. B.J.F.*,¹² *Smith v. Daily Mail Publishing Co.*,¹³ *Nebraska Press Association v. Stuart*¹⁴ és a *Landmark Communications, Inc. v. Virginia*¹⁵ ügyek csupán kiragadott példái a sajtósan amerikai megközelítésnek.

Ugyanezen jelenség tapasztalható más területeken is. Számos más országban – ideértve a nyugati típusú demokráciákat is – a jogrend tiltja a faji gyűlöletre való felbujtást, és mind a *Brandenburg v. Ohio* ügy,¹⁶ mind pedig a *Skokie-ügy*¹⁷ sokkal inkább tekinthető kivételesnek, mint amennyire

⁹ 401 U.S. 295 (1971). Azért választottam ezt az ügyet, mert – a Legfelső Bíróság által a *New York Times Co. v. Sullivan*, 376 U.S. 254 (1964) ügy után tárgyalt rágalmozással kapcsolatos ügyek közül – úgy tűnik, ez védi leginkább az újságírói gondatlanságot a sértett legnagyobb fokú kárával szemben. Az ügyet részletesebben tárgyaltam itt: Frederick Schauer: *Public Figures*. 25 *William and Mary Law Review* (1984) 905., 910–913. (amely döntésben a bíróság elutasította egy közszereplő szatírától származó érzelmi hatások alapján bekövetkezett kár megtérítése iránti keresetet).

¹⁰ 485 U.S. 46 (1988).

¹¹ 403 U.S. 713 (1971) (bíróág nevében kiadott határozat).

¹² 491 U.S. 524 (1989) (amely döntés alkotmányellenesnek nyilvánította egy újság kártérítésre kötelezését, miután az közzétette egy nemi erőszak áldozatátul esett személy jogszerűen az újság tudomására jutott nevét).

¹³ 443 U.S. 97 (1979) A bíróság ebben az ügyben alkotmányellenesnek találta Nyugat-Virginia törvényét, amely megtiltotta az újságok számára, hogy a fiatalkorúak bíróságának engedélye nélkül nyilvánosságra hozzák a fiatalkorú terhelt nevét.

¹⁴ 427 U.S. 539 (1976).

¹⁵ 435 U.S. 829 (1978) (ebben az ügyben a bíróság kimondta, hogy Virginia állam törvénye nem tilthatja meg alkotmányosan a sajtó számára, hogy a Bírósági Vizsgálói és Felülvizsgálói Bizottság titkos eljárásaival kapcsolatban valós információkat tegyen közzé).

¹⁶ 395 U.S. 444 (1969) (bíróág nevében kiadott határozat) (ebben az ügyben hatályon kívül helyezték a Ku Klux Klán egyik vezetője bűnösségét megállapító ítéletet, mivel Ohio államban a büntetőeljárás alapjául szolgáló törvény tényleges felbujtás helyett a jogellenes cselekmények pusztá pártolását is kriminalizálta).

¹⁷ *Collin v. Smith*, 578 F.2d 1197 (7th Cir.) (a bíróság alkotmányellenesnek találta azokat a városi önkormányzati rendeleteket, amelyek (1) tiltották a származásuk miatt személyekkel szembeni gyűlöletet keltő anyagok terjesztését; (2) tiltották katonai egyenruha viselését politikai pártok gyűlésein; valamint (3) 300.000 USD összegű felelősségbiztosítás beszerzéséhez kötötték a felvonulások engedélyezését, amikor e követelményt szelektív módon alkalmazták bizonyos pártok felvonulásainak ellehetlenítése érdekében), elutasítva, 436 U.S. 953, elutasítva, 439 U.S. 916 (1978); *National Socialist Party v. Village of Skokie*, 434 U.S. 1327 (1977) (Stevens kerületi bíró, elutasítva); *National Socialist Party v. Village of Skokie*, 432 U.S. 43 (1977) (bíróág nevében kiadott határozat) (a bíróság alkotmányellenesnek találta egy korlátozó végzés felfüggesztésének elutasítását, amely szigorú eljárási biztosítékok, például azonnali fellebbviteli felülvizsgálat nélkül megtiltotta a náci párt tagjainak, hogy felvonulást rendezzenek és nyilvánosan használják a horogkereszt jelképet). A Skokie-ügy szerencsésen összehasonlítható a közelmúltban Kanadában elfogadott számos döntéssel, amelyek számos neonáci, antiszemita és holokauszt-tagadó esetében korlátozták az alapvető jogok és szabadságok kanadai chartájában biztosított szólásszabadsághoz való jogot. A leginkább figyelemre méltó eset: *Regina v. Keegstra*, 3 S.C.R. 697 (1990) (a döntés szerint a diákjai előtt antiszemita nézeteket kifejező tanárok nem illel védelem az alkotmány alapján). Többé-kevésbé hasonló döntések: *Regina v. Andrews*, 3 S.C.R. 870 (1990) (a bíróság elutasította az alkotmányos védelem biztosítását egy antiszemita nézeteket – többek között azt a véleményt, hogy a holokauszt csupán cionista kitaláció volna – terjesztő újság terjesztése miatt eljárás alá vont, a fehérek felsőbbrendűségét hirdető csoport vezetői tekintetében); *Canadian Human Rights Commission v. Taylor*, 3 S.C.R. 892 (1990) (a bíróság elutasította az alkotmányos védelem biztosítását egy előre felvett és a zsidó fajt és vallást becsmérlő hangfelvételeket játszó telefonszolgálatot nyújtó csoport, valamint annak vezetői tekintetében); *Regina v. Zundel*, 31 C.C.C.3d 97, 111-28 (1987) (a holokauszt tagadása miatt elítélt személy fellebbezése alapján született döntés; a bíróság nem találta alkotmányellenesnek egy jogszabályt, amely a közérdeket vélhetően sértő hamis állítások szándékos és tudatos megje-

példaként szolgálnak a nemzetközi megállapodásokra. A legjobb bizonyíték erre, hogy számos nemzetközi emberi jogi okmány – például az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata,¹⁸ vagy az 1965-ben elfogadott, a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény¹⁹ – arra kötelezi az aláíró országokat, hogy a mai amerikai alkotmány jog szerint alkotmányellenes jogszabályokat fogadjanak el a faji gyűlöletbeszéd tiltása érdekében.²⁰ Hasonlóan, a kereskedelmi célú közleményekre vonatkozó ügyek²¹ és számos más ügy egyöntetű döbbenetet váltanak ki a nem amerikai állampolgárok körében.

Nem kizárt, hogy mindezek csupán példái a világ többi részének felvilágosulatlanságára, akik az amerikai néptől várják, hogy elvégezze a fehér ember küldetését, és elterjessze a fejlett amerikai eszméket fejletlen – és jórészt civilizálatlan – bolygónkon. Ha azonban akár csak feltételezzük, hogy – jelenlegi sajátosságai ellenére – a szólás- és sajtószabadságról alkotott, tipikusan amerikai eszmék valóban felsőbbrendűek lennének, a világszerte – különösen a politikailag stabil, gazdaságilag sikeres és társadalmilag fejlett országokban – elterjedt eltérő nézetek létezése legalábbis arra utal, hogy – az itt említett nézetek egy részével ellentétben – ezek valódi kérdések, és valódi, meggyőződéson alapuló véleménykülönbségre adhatnak alapot a jelenleg Amerikában fennálló közvélekedéssel szemben.

A külföldi példák – nem is említve a kortárs amerikai társadalom más csoportjaitól származó bizonyítékokat, vagy a közelmúltban (mintegy harminc évvel ezelőtt) érvényesülő amerikai közvélekedést – arra utalnak tehát, hogy léteznek az ésszerű emberek közötti ésszerű nézeteltérésre valóban alapot nyújtó megfontolások, és a vélelmezetten nem oktan vélemények közötti legitim eltéréseket megengedő területek. Ebben az esetben a nem oktan nézetek hiánya ezekben – a gondolkozás, kérdésfelvetés, vita és publikálás nyíltsága iránt egyébként különösen odaadó – országokban arra utaló szilárd bizonyítékként értékelhető, hogy igenis létezik egy ideológiai környezet, amely megakadályozza, hogy ezeket a nézeteket más ideológiai környezetekhez hasonló mértékben komolyan vegyűk. A fenti tisztázó szándékú kérdések kifejtése után ideje a bizonyítékokra fordítani a figyelmet. Empirikus módon alátámasztható-e az az állítás, hogy a fent meghatározott területeken a szólás- és sajtószabadság széles körű védelmet nyújtó – és általánosságban az Egyesült Államok Legfelső Bíróságának leginkább széles körű védelmet nyújtó határozatainál is tágabb védelmet kívánatosnak tartó – értelmezése uralkodó ideológiaként működne, és az adott környezetben az adott ideológia megkérdőjelezését jelentősen nehezebb körülményekhez köti, mint annak támogatását?

Hadd kezdjem adomába illő bizonyítékokkal! Vegyűk először Leonard Levy tapasztalatait, amelyekre támaszkodva elkészítette a *Legacy of Suppression* című munkáját.²² Az átszerkesztett kötet

lentetését kriminalizálta). A szólásszabadságot az egyesült államokbeli gyakorlatnál lényegesen kevésbé védelmező német ítélkezési gyakorlatról bővebben l. Eric STEIN: *History Against Free Speech: The New German Law Against the 'Auschwitz' – and other – 'Lies'*. 85 *Michigan Law Review* (1986) 277. A kötet a német Büntető Törvénykönyvnek a növekvő antiszemitizmus kezelésére irányuló módosításait tárgyalja.

¹⁸ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1948. december 10., újra kiadva: 43 *American Journal of International Law, Supplement* (1949) 127.

¹⁹ Dec. 21, 1965, 660 U.N.T.S. 195.

²⁰ L. Jordan J. PAUST: *Rereading the First Amendment in Light of Treaties Proscribing Incitement to Racial Discrimination or Hostility*. 43 *Rutgers Law Review* (1991) 565.; l. még Mari J. MATSUDA: *Public Response to Racist Speech: Considering the Victim's Story*. 87 *Michigan Law Review* (1989) 2320., 2345–2348. (a munka több, a faji alapú gyűlöletkeltés tilalmát kimondó nemzetközi és többoldalú jogi aktust vizsgál).

²¹ E.g., *Bates v. State Bar*, 433 U.S. 350 (1977); *Linmark Assocs., Inc. v. Township of Willingboro*, 431 U.S. 85 (1977); *Virginia State Bd. of Pharmacy v. Virginia Citizens Consumer Council, Inc.*, 425 U.S. 748 (1976).

²² Leonard LEVY: *Legacy of Suppression: Freedom of Speech and Press in Early American History*. Cambridge, Massachusetts, The Belknap Press of Harvard University Press, 1960.

előszavában található beszámoló szerint²³ a The Fund for the Republic Inc. nevű – később The Center for Democratic Institutions néven ismert – alap felkérte az 1957-ben már elismert történész Levyt, hogy írjon egy tanulmányt az első alkotmánykiegészítés eredeti jelentéséről.²⁴ A tanulmányt egy – a későbbiekben az intézmény által kötet formájában kiadandó – konferenciasorozat keretében kívánták felhasználni. Miután Levy áttekintette a rendelkezésre álló bizonyítékokat, arra a – korábbi álláspontjával ellentétes – meggyőződésre jutott, hogy az Alkotmány megfogalmazói a közfelfogásánál lényegesen szűkebb körben gondolták érvényre juttatni az első alkotmánykiegészítés szólás- és sajtószabadságra vonatkozó rendelkezéseit. Meggyőződésévé vált továbbá, hogy az Alkotmány megfogalmazói nem kívánták megsemmisíteni az írásban elkövetett igazgatásra vonatkozó joganyagot sem; valószínűleg kizárólag a politikai beszédre vonatkozó korábbi korlátokat akarták felszámolni.²⁵ Miután e megállapításait (amelyek valóság tartalmát igazolni vagy cáfolni sem okom, sem szükséges szaktudásom sincsen) a tanulmányban is megfogalmazta, az intézmény igazgatója, Robert M. Hutchins – a kor egyik leginkább elismert értelmiségije – elzárkózott a tanulmány érintett részeinek megjelentetésétől, noha az alap, és személy szerint Hutchins, változatlan készséget mutatott a tanulmányban a vallási rendelkezésekkel kapcsolatban tett – és politikailag elfogadhatóbb – megállapítások közzétételére. A *Legacy of Suppression* című munka Levy méltatlankodó válasza a cenzúrára, amiért eltérni merészelt a cenzúra történetéről alkotott uralkodó nézettől.

Az azóta eltelt idő során gyakran vádoltak meg akadémikusokat felelőtlen vagy szakszerűtlen magatartással (ami sokkal rosszabb, mintha egyszerűen tévedéssel vádolnák őket), ha a szólásszabadsággal kapcsolatban bizonyos nézeteket karoltak fel. Vegyük például Floyd Abrams alábbi, a *Harvard Law Review* hasábjában megjelentetett írását:

„Noha a bíróságok mindeddig gátat szabtak ezeknek a kísérleteknek [amelyek célja a szexuális irányultságú, de nem obszécén kijelentések városokban, illetve a rasszista és szexuális tartalmú kijelentések egyetemi campusokon történő betiltására irányuló jogszabályok elfogadása volt], aggasztó tény, hogy jogászprofesszorok élére álltak azon törekvéseknek, hogy a kormány bevonásával korlátozzák az általuk sértőnek talált kijelentéseket”.²⁶

A szerző az idézet mellett lábjegyzetként hivatkozta Catharine MacKinnon *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*²⁷ című munkáját, valamint Charles Lawrence *If He Hollers Let Him Go: Regulating Racist Speech on Campus* címmel megjelent cikkét.²⁸ Miért „aggasztó” mindez? Nyilvánvalóan nem amiatt, mert MacKinnon és Lawrence jogászprofesszorok az uralkodó doktrínával összeegyeztethetetlen jogi fejleményeket kívántak előmozdítani. Ha ez lenne a marasztalás mércéje, a jogi hivatás képviselőinek mintegy kilencven százaléka nem alhatna nyugodtan éjszakaiként. Az irányadó ítélkezési gyakorlattal összeegyeztethetetlen jogi fejlemények előmozdítása

²³ Leonard LEVY: *Emergence of a Free Press*. Oxford – New York, Oxford University Press, 1985.

²⁴ Uo., 7.

²⁵ Uo., 10–19. E lehetőséggel kapcsolatban l. még: Patterson v. Colorado, 205 U.S. 454 (1907) (Holmes, J.).

²⁶ Floyd ABRAMS: A Worthy Tradition: The Scholar and the First Amendment. 103 *Harvard Law Review* (1990) 1162., 1171. [Recenzió: Harry KALVEN, Jr.: *A Worthy Tradition: Freedom of Speech in America* (szerk. Jamie KALVEN, 1988) c. könyvéről].

²⁷ Catharine A. MACKINNON: *Feminism Unmodified: Discourses On Life And Law*. Cambridge, Harvard University Press, 1987.

²⁸ Charles LAWRENCE: If He Hollers Let Him Go: Regulating Racist Speech on Campus. *Duke Law Journal* (1990) 431.

többé-kevésbé minden jogászprofesszor munkaköri leírásához tartozik, Abramst pedig miért aggasztotta volna az a tény, hogy MacKinnon és Lawrence javaslatai nem álltak összhangban az uralkodó doktrínával?

Ha pedig ez a helyzet, akkor annak ténye kell adjon okot aggodalomra, hogy a két jogászprofesszor jogreformra irányuló javaslatai egy meghatározott iránytól eltérő irányba mutattak. Ha nem az a tény aggasztó, hogy jogászprofesszorok javaslatai – például – a *Branzburg v. Hayes*,²⁹ *Hazelwood School District v. Kuhlmeier*,³⁰ és a *Paris Adult Theatre I v. Slaton*³¹ ügyekkel összeegyeztethetetlen irányba mutattak, akkor annak a ténynek kell aggasztónak lennie, hogy jogászprofesszorok – például Lawrence és MacKinnon – a *Brandenburg v. Ohio*,³² *Collin v. Smith*³³ vagy a *Miller v. California*³⁴ ügyektől eltérő, és az első alkotmánykiegészítésben meghatározott védelem szűkítő, nem pedig kiterjesztő értelmezésére irányuló javaslatokat tettek. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy Lawrence és MacKinnon normatív javaslatai helyesek lettek volna, vagy hogy ne lehetne azokat nyilvánosan megjelenő cikkekben támadni. Mindössze arra kívánok rámutatni, hogy semmilyen bizonyíték nem támasztja alá, hogy eljárásuk bármivel is kevésbé lenne hűséges a jogászprofesszor szerepéhez, mint az ő nézeteiktől eltérő nézeteket képviselő professzorok eljárása, és minden ilyen irányú sejtetés bizonyos fokig az ideológia ‘működésére’ utaló jelnek tekinthető.

Egy hasonló – és szintén Lawrence professzor ellen irányuló – esetben Nadine Strossen azt sejtette, mintha a tudomány képviselőinek valamilyen módon különösen kerülniük kellene bizonyos típusú érveket:

„Lawrence professzornak és a tudományos közösség azon tagjainak, akik támogatják [a rasszista megnyilvánulások korlátozását, mint a faji egyenlőséghez való jelképes hozzájárulást], el kell ismerniük, hogy az oktatók különleges felelősséggel tartoznak az alapul szolgáló valódi problémákat elhomályosító jelképek használatból eredő veszélyek elkerüléséért.”³⁵

Biztos vagyok benne, hogy ez az állítás meglepetés azok számára, akik szerint a szólásszabadság egyik erénye éppen a szólásszabadság erős rendszeréből származó szimbolikus előnyökben rejlik.³⁶

²⁹ 408 U.S. 665 (1972) (ebben az ügyben a bíróság kimondta, hogy az első alkotmánykiegészítés nem tiltja, hogy állami és szövetségi bíróság előtt az újságírókat vallomástételre kötelezzék bizalmas forrásaik bűncselekményeivel kapcsolatban); l. pl. Archibald COX: Freedom of Expression in the Burger Court. 94 *Harvard Law Review* (1980) 1., 52–53. Ehelyütt amellett érvelve, hogy a bizalmas források feltárására irányuló kötelezettség esetén az első alkotmánykiegészítés szerinti mentességre vonatkozó bizonyítási terhet a sajtónak kellene viselnie.

³⁰ 484 U.S. 260 (1988) (ebben az ügyben a bíróság az alkotmány rendelkezésével összeegyeztethetőnek találta, hogy iskolai tisztviselők ésszerű korlátokat szabjanak az iskolai újságban megjelenő tartalmakkal tekintetében).

³¹ 413 U.S. 49 (1973) (ebben az ügyben a bíróság az alkotmány rendelkezésével összeegyeztethetőnek találta, hogy az egyes államok a jogos állami érdekek előmozdítása érdekében szabályozzák az üzleti célokat szolgáló helyiségekben gyakorolható obszcén magatartásokat); l. pl. David A. J. RICHARDS: Free Speech and Obscenity Law: Toward a Moral Theory of the First Amendment. 123 *University of Pennsylvania Law Review* (1974) 45., 72–73. (kifejtve, hogy az első alkotmánykiegészítésben biztosított szabadságokat alátámasztó szerződéselmélet szerint minden obszcénitás alkotmányos oltalom alatt áll).

³² 395 U.S. 444 (1969) (bíróság nevében kiadott határozat); l. a fenti 17. lábjegyzetet.

³³ 578 F.2d 1197 (7th Cir.), elutasítva, 436 U.S. 953, elutasítva, 439 U.S. 916 (1978); l. a fenti 18. lábjegyzetet

³⁴ 413 U.S. 15 (1973) (az ítélet háromlépcsős tesztet vezet be annak megállapítása érdekében, hogy valamely mű obszcén tartalmúnak tekinthető-e, így az állami szabályozás hatálya kiterjed-e arra).

³⁵ Nadine STROSSEN: Regulating Racist Speech on Campus: A Modest Proposal? *Duke Law Journal* (1990) 484.

³⁶ L. különösen: Lee BOLLINGER: *The Tolerant Society: Freedom of Speech and Extremist Speech in America*. New York, Oxford University Press, 1986. 248.

Ha azonban az oktatók különleges felelősségének megsértését jelenti, ha az oktató jelképes célból a szólásszabadság korlátozására összpontosít, akkor – vélhetően – éppen ennyire sérti e különleges felelősséget, ha az oktató jelképes célból a szólásszabadság fokozottabb védelmére összpontosít. Láthatóan sem Bollinger dékán urat, sem más jogtudóst soha nem vádoltak különleges oktatói felelősségük megsértésével amiatt, mert a szólásszabadság fokozottabb védelme érdekében a jelképekre való hagyatkozásra szólítottak fel; úgy tűnik tehát, hogy a hivatásbeli kötelezettség megsértésének vádját a képviselt állásponttól függően hozzák fel.

Hangsúlyozom, pusztán az a tény, hogy erős kritikával illetik Lawrence és mások nézeteit, még nem bizonyítja semmiféle ideológia létezését. Amikor azonban a kritikák hivatásbeli kötelezettség megsértésére történő utalások formáját ölti, ráadásul ha a kritikák kizárólag meghatározott nézeteiket képviselő személyek ellen irányulnak, akkor már felmerül annak lehetősége, hogy a hivatásbeli felelősség részét képezi a szólásszabadsággal kapcsolatos bizonyos nézetek elfogadása.

Saját tapasztalataim arra a meggyőződésre sarkalltak, hogy e három példa nem tekinthető elszigetelt esetnek, hanem jóval általánosabb jelenségre vet fényt; csupán néhány kiragadott esetről van szó, amikor a szólásszabadság korlátozását támogató személyekkel szemben folyó diskurzus, valamint a velük szembeni bánásmód eltér az egyébként hasonló helyzetben lévő, azonban a korlátozó helyett kiterjesztő álláspontot képviselő személyek esetében. Természetesen nem akarok arra utalni, hogy ez a gyakorlat általános lenne. Vannak példák az ellenkezőjére is (sőt, lehet, hogy én magam is ellenpéldának számítok). Ugyanakkor meggyőződésem, hogy ezek a példák képviselik a tendenciát, nem pedig szembe mennek azzal, éppen úgy, ahogyan egy üveg száraz német bor létezése sem cáfolja meg azt a valószínűségeen alapuló általános kijelentést, hogy a német bor édes, vagy ahogyan egyetlen ostoba filozófus léte sem dönti meg azt a valószínűségeen alapuló általános kijelentést, hogy a filozófusok értelmes emberek. Teljes nyugalommal fogalmazom meg tehát azt a – hasonlóan valószínűségeen alapuló – általános kijelentést, hogy az értékelési és kritikai standardok – minden más változó egyenlősége esetén – magasabbak a szólás- és sajtószabadság enyhébb védelmét pártoló személyekkel esetében, mint a fokozottabb védelmet sürgetők tekintetében, illetve, hogy a tárgyalt intézményeken belül – Mill szavával élve³⁷ – a társadalmi intolerancia jelentősen magasabb a szólás- és sajtószabadság enyhébb védelmét pártoló személyekkel esetében, mint a fokozottabb védelmet sürgetők tekintetében. Ezt a megállapítást bizonyos mértékben alátámasztani látszik a folyóiratokban megjelenő szakirodalom.

Az elmúlt tíz évben az amerikai jogi folyóiratok hasábjain mintegy 200 cikk és hallgatói jegyzet jelent meg a szólás- és sajtószabadság témában minden évben. A munkák címeit elemző saját felmérésem – amely során néhány véletlenszerűen kiválasztott cikket közelebbről is megvizsgáltam – arra utal, hogy a megjelent cikkek több mint kilencven százaléka előíró jellegű, és bizonyos elvi vagy elméleti megközelítések követésére ösztönzi a bíróságokat (és alkalmanként a jogalkotót), szemben az általában leíró jellegű jogtörténeti vagy összehasonlító munkákkal. A kilencven százalékhoz tartozó íráskban a különböző előírások legalább kilencvenöt százaléka a szólás- és sajtószabadságnál jelenlegi szintjénél is magasabb fokú védelem nyújtására ösztönzi a bíróságokat és a jogalkotót. Előfordulhat, hogy a fenti *ad hoc* felmérés hibás, hiszen az összehasonlítási alapra vonatkozó kérdés nyitva maradt.

Úgy tűnik, az alkotmányjogi szakirodalomban uralkodó módszer a Legfelső Bíróság kritikája; az ez után álló következtetés azonban, hogy a bíróság jól döntött, nem valószínű, hogy a sikerhez

³⁷ MILL i. m. (5. lj.) 32.

vezető utat jelenti. Az is valószínű továbbá, hogy az amerikai alkotmányjogászok nem tükrözik az ország egészének politikai összetételét, így megfelelően ellenőrzött elemzés keretében kellene megvizsgálni például a büntető eljárásjogot, valamint a jogszerű eljárás és a védelem egyenlőségének elvét ahhoz, hogy a szólásszabadságnak kedvező elfogultságot elhatárolhassuk az általános liberális részrehajlástól. Mindezek ellenére úgy tűnik, valóban erről van szó, ami nem csupán a jogi folyóiratok, hanem a releváns 'közeg' más területeihez tartozó folyóiratok, illetve e közeg tevékenységeinek szintén részét képező szimpóziumok és más események tekintetében is megerősíti saját meggyőződésemet.³⁸

Természetesen lehetséges, hogy mindenben tévedek. Ugyanakkor azon feltételezés alapján kívánok tovább haladni, hogy igazam van, és létezik olyan környezet, amelyben a szólás- és vélemény-szabadságra vonatkozó, láthatóan lehetséges – bár nem szükségszerűen helytálló – és nem provokatív nézeteket a tudományos közösségben, a sajtóban, a művészetek, könyvtárak és könyvkiadók világában megbélyegzéssel fogadják úgy, hogy számos szociológiai és pszichológiai erő gátolja az ilyen nézetek kifejezését – amely erők, hatásukat tekintve, hasonlóak a formálisabb korlátok által felállított akadályokhoz.

Felmerül a kérdés, hogy problémát jelent-e egyáltalán ez a helyzet. A válaszáért térjünk vissza Millhez, aki „a gondolat és párbeszéd szabadsága”³⁹ érdekében azzal érvelt, hogy az ideák állami vagy társadalmi korlátozása – az adott ideák vélhetően téves mivoltára hivatkozva – három ok miatt sem bölcs dolog. Először is, az elnyomott vélemény akár igaz is lehet. Nem számít, hogy mennyire vagyunk meggyőződve annak tévességéről, a tévedhetetlenségünkre vonatkozó meggyőződésünket – Mill szerint – semmi nem szavatolja; a tévedhetetlenség vélelme nélkül pedig nem zárhatjuk ki annak lehetőségét, hogy az általunk tévesnek tartott vélemény valójában igaz.⁴⁰

A szólás- és sajtószabadság esetében a tévedhetetlenség vélelmének arroganciáját súlyosbítja Amerika felsőbbrendűségének – hasonlóan aggasztó – vélelme. Ha a hallott vélemény összecseng az amerikai állásponttal, míg az elutasított vélemény számos (jelen esetben minden) más ország álláspontjával egyezik, a nacionalizmus felé hajló tendenciák erősíthetik az annak lehetetlenségébe vetett meggyőződést, hogy az elutasított vélemény akár igaznak is bizonyulhat. Mill álláspontja tehát óvatosságra int mindannyiunkat, mielőtt könnyedén elismernénk, hogy előnyösebb lenne az Egyesült Államokban ma biztosított mértékűnél is szélesebb körű szólásszabadságot biztosítani, ugyanakkor nem kívánatos a szólásszabadság korlátozása. Sőt, tekintettel arra a nem kizárható esetre, hogy az elutasított vélemény (vagyis az az állítás, hogy a szűkebb körben érvényesülő szólásszabadság, vagyis – másfelől közelítve – a szólásszabadsággal ütköző érdekek fokozottabb védelme) – Mill szerint – akár igaz is lehet, fontos határozottan és aktívan védelmezni azt az esetleges elnyomással szemben. Ha – Holmes meglátása szerint – „a véleménynyilvánítás alapján elszenvedett üldöztetés teljesen logikus”,⁴¹ akkor nagy valószínűséggel kialakul egy olyan környezet, amelyben a „saját eszközeikbe és hatalmukba vetett feltétlen hittel”⁴² rendelkező személyek minden hatalmukat latba vetik majd az

³⁸ Kiemelem például a Legfelső Bíróság *University of Pennsylvania v. EEOC*, 493 U.S. 182 (1990) ügyben hozott egyhangú döntése (amelyben a bíróság elutasította az EEOC, az Egyesült Államok foglalkoztatási és esélyegyenlőségi bizottságának vizsgálata során az információnyújtási kötelezettség alóli tudományos mentességre irányuló kifogást), valamint a *Freedom and Tenure in the Academy: The Fiftieth Anniversary of the 1940 Statement of Principles* (53 *Law & Contemporary Problems*, 1990) c. szimpóziumon kifejtett szintén egyhangú, de ellentétes irányú nézetek közötti eltéréseket.

³⁹ MILL i. m. (5. lj.) 17–52.

⁴⁰ Uo., 18–19.

⁴¹ *Abrams v. United States*, 250 U.S. 616, 630 (1919) (Holmes bíró különvéleménye).

⁴² Uo.

ellenkező vélemény kifejezésének megakadályozása érdekében. Ha a hatalmuk abban áll, hogy ezek az emberek másokat szakszerűtlen eljárással vádolhatnak, esetleg megválaszthatják az egyes szimpóziumok résztvevőit, vagy éppen a szakmai folyóiratokban megjelenő tanulmányokat, akkor ezt a hatalmat valószínűleg fel is fogják használni az elutasított vélemény – vagyis azon álláspont, hogy a korlátozottabb sajtó- és szólásszabadság jó dolog lehet – elfojtására.

Mill a továbbiakban azzal érvel, hogy – még ha az uralkodó vélemény nem is téves, az elutasított vélemény pedig nem is igaz – a legtöbb esetben még ekkor is igen összetett kérdés az álláspontok igazságának vagy valótlanságának megítélése. Valószínűleg még azok az álláspontok is tartalmaznak téves elemeket, amelyek igazságáról meg vagyunk győződve, míg a tévesnek tűnő állítások is tartalmazhatnak „igaz részeket”.⁴³ Ha megengedjük, hogy az általunk igaznak tartott állításokat megkérdőjelezzék, pontosíthatjuk az igaz állításainkat, felfedezhetjük és korrigálhatjuk az esetleges részleges hibákat, és felhasználhatjuk a túlnyomórészt hibás, de nem teljes egészen téves álláspontok hasznos részeit.

Mill gondolatmenete legnagyobbbrészt az igaz/téves kettősséggel foglalkozik; a társadalompolitikák esetében azonban inkább a helytállóság a kérdés. A szólásszabadság kérdése ebben az esetben is tökéletes példa, mivel a szólásszabadság rendszere mindenekelőtt rendkívül összetett, és számos jogi elvből, politikai és társadalmi intézményből, társadalmi konvencióból és hivatalos gyakorlatból tevődik össze. Minél összetettebb a gyakorlat, annál inkább valószínű, hogy bizonyos részeit szükséges lehet módosítani, még akkor is, ha a legnagyobb része kielégítően működik, vagy éppen egyes elvek „túl messzire” mennek, míg mások nem mennek elég messzire. A legtöbb elv, gyakorlat és intézmény ráadásul gyakorlati feltevéseken és olyan ideákon alapul, mint például a „dermesztő hatás”; a vélekedés, hogy valamely idea elnyomása csupán még vonzóbbá teszi az ideát; a hiedelem, hogy az elnyomás ténye elősegíti az elnyomás további és még súlyosabb formáinak megjelenését; a feltevés, hogy az ellenséges szavak kifejezésének megengedése katartikus hatást idézne elő, vagy csökkenti annak valószínűségét, hogy a kifejező fél fizikai erőszakhoz folyamodna; valamint ezekhez hasonló megfontolások. Természetesen valószínűnek tűnik, hogy a szólásszabadság ideáját alátámasztó alapgondolatok és gyakorlati tapasztalatok helytállóak. A logika helyett azonban minél inkább az empirián alapulnak a fenti ideák (a szó bármilyen technikai értelmében), annál valószínűbb, hogy jelenlegi formájukban valamelyest célt tévesztenek. Következésképpen, minél inkább összetett gyakorlatokon és származékos gyakorlati tapasztalatokon alapulnak a sajtó- és szólásszabadság ideái, annál valószínűbb, hogy a sajtó- és szólásszabadsággal kapcsolatos leginkább helytálló ideák – legalább is kis mértékben – eltérnek az általunk ma helyesnek tartott eszméktől, és bizonyos mértékben felkarolják az általunk ma tévesként elutasított gondolatokat.

Ha Mill érvelésének e része helytálló, akkor csak úgy közelíthetjük meg a jelenleginél is helytállóbb ideákat, ha olyan környezetet biztosítunk a sajtó- és szólásszabadság eszméiről folyó vitának, mint amelyet a sajtó- és szólásszabadság ideái biztosítanak a bármely más kérdést érintő vitáknak.

Mill érvelésének talán a harmadik része a legérdekesebb. Álláspontja szerint, még ha az elfogadott vélemény maradéktalanul igaz is, az elutasított vélemény pedig teljes mértékben téves, lehetővé kell tenni az elfogadott vélemény kikezdését, különben az elfogadott vélemény örökké ismételtetett, de lényegét tekintve meg nem értett, „halott dogmává” válik, ezért idővel képtelen lesz megvédeni magát a támadásokkal szemben.⁴⁴

⁴³ MILL i. m. 50.

⁴⁴ Uo., 35.

Ha Mill ma is élne, és ilyen, reflexszerűen oltalmazott, de ritkán átgondolt elvek után kutatna, nehezen találhatna maguknál a gondolat és a vita szabadságának elveinél jobb példákat. Valahányszor a szólásszabadság intézménye kerül szóba a fenti, a pusztá létüket tekintve is a szólásszabadságtól függő intézményekben, a valódi érveket rendkívül sok esetben közhelyek és szlogenek váltják fel. „Dermesztő hatás.” „Ne bánts a hírnököt.” „Első lépés a csúszós lejtőn.” „Sztálin és Hitler nyomta el mások véleményét.” „A véleménynyilvánítás tünet, nem pedig ok.” Nem kizárt, hogy e szlogenek részben igazak. Azonban olyan gyakran használják őket valódi érvek, elemzés és különösen az alapul szolgáló gyakorlati feltevések empirikus értékelése helyett, hogy tökéletes példáivá váltak a „halott dogma” fogalmának – amelytől Mill óva intett bennünket.

Ha Mill nem téved abban, hogy a támadhatatlan ideákat a halott dogmává válás veszélye fenyegeti, illetve az így elfogadott ideák hosszú távon gyengébbek a mélyebb megértésből táplálkozó társaiknál, akkor meglátásai sokkal többet jelentenek pusztán a cenzúrával szemben álló érveknél. Meglátásai szerint még akkor is támadni kell az elfogadott véleményeket, ha ‘természetes módon’ senki nem akarná támadni azokat. A cenzúrával szembeni érvek a bárki által kifejezni kívánt vélemény korlátozásával szemben állnak. A cenzúrával szembeni érvek klasszikus liberális érvek, amelyek célja az egyéni és társadalmi létezés korábban létrehozott vívmányaiba történő állami beavatkozás kizárása. Ebből az következik, hogy ha kiderül, hogy senki nem akar ilyen véleményt kinyilvánítani, akkor a cenzúrával szemben álló érvek értelmüket veszítik. Ha azonban a cenzúra ellen szóló érvek csupán az – akár megalapozatlan – vélemények lehetséges erényeit felölelő érvrendszer részét képezik – ahogyan arra Mill halott dogmákra vonatkozó figyelmeztetése utal –, a cenzúrázandó vélemények hiánya problémát jelent, hiszen nem szolgálják pozitív céljainkat. Ha az elfogadott vélemény elleni támadás szükséges ahhoz, hogy az elfogadott vélemény ne váljon halott dogmává, akkor az esetleges kihívások hiánya még akkor is aggasztó, ha nem a cenzúrának tudható be.

A fentiek alapján a szólás- és sajtószabadságra vonatkozó álláspontok egyszínűsége (az itt tárgyalt környezetekben) még akkor is aggasztó lenne, ha nem éppen a Mill által ostorozott társadalmi cenzúra következménye lenne, hiszen hozzájárulhat ahhoz, hogy a szólás- és sajtószabadság értékeinek megértése gyengüljön; itt azonban úgy tűnik, vannak megoldások. Először is, a kiválasztás hatalmát kezükben tartók – legyen szó újságcikkekről, konferenciafelszólalásokról vagy finanszírozandó projektekről – megerősítő lépéseket tehetnének, a kiválasztás során tényezőként figyelembe véve valamely nézet jelenleg alulreprezentált helyzetét. Az alulreprezentáltság tényének nem kell feltétel nélküli jelentőséget biztosítani, de tényezőként figyelembe lehet venni úgy, hogy az uralkodó állásponttal való szembefordulás tényét az adott cikk, tanulmány, bemutató vagy projekt kiválasztása melletti érvként vegyék figyelembe.

Hasonló megerősítő lépésekkel lehetne támogatni azokat, akik az adott álláspontot képviselik. Szinte magától értetődő igazságnak tekintem, hogy az intellektuális őszinteséghez tartozik az ellenkező álláspont legjobb érveivel való megmérkőzés is. Ha ez valóban igaz, akkor nem elegendő érv az intellektuális őszinteség mércéjének csökkentése mellett pusztán az a tény, hogy nincs ember, aki az ilyen érveket kidolgozza, vagy az érvek nem olyan meggyőzőek, mint lehetnének. A szólásszabadság kiterjedt védelme melletti érveknek tehát elég őszintének kell lenniük ahhoz, hogy megmérkőzzenek a szűkebb körben érvényesülő védelem mellett szóló legjobb érvekkel. A legtöbb esetben viszont Helms szenátor szavazatok és támogatás gyűjtésére irányuló érveivel, felháborodott állampolgárok nyilvánosan tett, ugyanakkor laikus megnyilvánulásaiival, vagy éppen orwelli karikatúrák hadával kell megbirkózni. Sok esetben a szólás- és sajtószabadság melletti érveket – már ha túljutnak a fent említett közhelyeken és szlogenekre – Hitler, Mao, Sztálin, Khomeini ajatollah, valamint a cincinai kerületi ügyészség tetteiből álló egyveleggel szembesítik, azzal érvelve, hogy választási lehetőségeink kimerülnek az amerikai típusú szólás- és sajtószabadság vagy pedig a fenti személyek politikai

programjai közötti választásban. Ritka, hogy elismerjék James FitzJames Stephen,⁴⁵ Willmoore Kendall,⁴⁶ Herbert Marcuse⁴⁷ és sok más szerző munkáit (vagy akár komoly vitába bocsátkozzanak velük), akik érvei – akár helytállóak, akár nem, de – messze a leginkább általános célpontok fölé emelkednek.

Ennélfogva ha a szólásszabadság kiterjesztése melletti, vagy a szólás- és sajtószabadság kiterjesztését érintő területekre vonatkozó érveknek meg kell felelniük az intellektuális őszinteség mércéjének, akkor meg kell találni vagy – szükség esetén – ki kell alakítani a lehető legerősebb érveket az ellentétes álláspont mellett. Ha a legerősebb érv sem elég erős, akkor a győztesként kikerülő vélemény erejénél fogva győzedelmeskedik, és erejénél fogva valószínűleg fenn is fog maradni. Ha azonban az uralkodó álláspont csupán gyenge érvekkel mérkőzik meg, nincs okunk azt gondolni, hogy képes lenne legyőzni a legjobb érveket, különösen, ha azokat nyilvános vitán vetik fel.

A fenti részben – sőt, a tanulmány egészében – feltételeztem a szólásszabadságra vonatkozó milli álláspont helytállóságát, valamint azt, hogy ha Mill álláspontja helytálló, akkor maradéktalanul ki kell terjednie magára a szólásszabadság kérdésére is. Ha hű akarok maradni saját álláspontomhoz, akkor tudomásul kellennem, hogy e feltevéseket bárki vitathatja. Másként fogalmazva, előfordulhat, hogy a szólásszabadságra vonatkozó milli érvek tévesek, következtetésképpen nem kell alkalmazni azokat a szólásszabadságot érintő eszmefuttatások során. Még ennél is könnyebben elképzelhető, hogy valóban jó érvek szólnak amellet, hogy a szólás- és sajtószabadságot ideológiaként kezeljük. Lehet, hogy Learned Handnek igaza volt, és az első alkotmánykiegészítés ortodoxiája – az itt kifejtett állásponttal szemben – elfogadható, sőt, szükséges ortodoxia. Az érv nem tűnik teljes egészében meggyőző erő nélkülűnek – bár a kétségeimet nem is oszlatja el –, és továbbra is kétkeltem, hogy azt elfogadják-e a magukat az első alkotmánykiegészítés szakértőinek tartó tudósok. E kérdés megválaszolásához azt az általános kérdést kellene megválaszolni, hogy pontosan mit is jelent tudósnak lenni, amely kérdést a legjobb, ha mások – de legalábbis máskor – döntenek el.

Ennek megfelelően azzal a megfigyeléssel zárom gondolataimat, hogy kétszeresen is szerencsétlen tény a valóban elnyomó politikai erők folyamatosan növekvő jelenléte: elsősorban az elnyomó cselekmények hatásai miatt, másodsorban pedig azért, mert Helms szenátor és más személyek munkássága következtében a szólásszabadsággal foglalkozó jogtudósokban az a meggyőződés alakul ki, hogy a tényleges vagy lehetséges cenzúrával szembeni leginkább megfelelő lépés a vészharangok megkondítása, nem pedig az, hogy szembenézzenek a szólásszabadság szűkebb körű védelme melletti legjobb érvekkel. Lehet, hogy e gondolatmenet hatékonyabban mozdítja elő a fokozottabb védelmet, ugyanakkor egyre valószínűbb, hogy hűtlenné válik az általa védeni hivatott elvekhez. Ha a szólásszabadságot védelmezők nem engednek éppen olyan széleskörű szólásszabadságot magával a szólásszabadság eszméjével kapcsolatban, mint bármely más kérdésben, akkor azt a benyomást keltethetik, hogy nem hajlandók ugyanolyan közelharcba bocsátkozni saját meggyőződéseik védelmében,

⁴⁵ James F. STEPHEN (szerk.: R. J. WHITE): *Liberty, Equality, Fraternity*. Cambridge, Cambridge University Press, 1967. 74–90. A szerző szerint Mill téved, amikor úgy véli, hogy az akadályok felszámolása enyhítés helyett inkább felerősíti a karaktert azzal, hogy akadályok helyett kényelmet biztosít; továbbá a szerző szerint a szabadság – a tűzhöz hasonlóan – csupán létének helye és időpontja miatt tekinthető „jónak” vagy „rossznak”.

⁴⁶ Willmoore KENDALL: *The Open Society and Its Fallacies*. *American Political Science Review* (1960) 972. A szerző szerint Mill korlátlan eszmecserére vonatkozó formulája tévesen feltételezi, hogy az igazság minden ember számára a legfontosabb érték lenne, illetve ilyen a toleranciával azonos mértékű intoleranciához vezetne.

⁴⁷ Herbert MARCUSE: *Repressive Tolerance*. In Robert Paul WOLFF – B. MOORE – Herbert MARCUSE: *A Critique of Pure Tolerance*. Boston, Beacon Press, 1969. 81. A szerző szerint amit ma toleranciának tekintünk, az ma éppen annyira „bomlasztó” és elnyomó gyakorlat, mint amilyen régen volt.

mint amelyet másoktól megkövetelnek. Ha félre is tesszük a kérdést, hogy milyen mértékben egyeztethető össze a tudományos tevékenység valamely nézet előmozdításával, hosszú távon kevésbé lesz hatékony azoknak az embereknek a munkája, akik tetteikkel elárulják saját ügyüket. Ha a szólásszabadságtól függő 'közeg' saját magán belül is lehetővé teszi a szólásszabadság gyakorlását, akkor hitelesebben léphet fel annak előmozdítása érdekében, hogy mások is gyakorolhassák szólásszabadsághoz való jogukat.

FORDÍTOTTA: NAGY SZABOLCS ÉS KOLTAY ANDRÁS